

COLUMN HUGO VAN DER POEL

Zomerkolder

Vereniging
Sport en Gemeenten

Diep in de zomerperiode verscheen in *NRC Handelsblad* (21 juli 2013) een opiniërend stuk van Thijs Kleinpaste met als titel: ‘Stiekem burgers manipuleren: van urinoir tot orgaandonatie’. Wellicht had de auteur last van zomerkolder. Het is in ieder geval een nogal wild stuk geworden. In het beleid is – althans in de beleving van Kleinpaste – een ontwikkeling gaande die neerkomt op een “naargeestige aanval op de waardigheid van mensen” en een “verontrustende onverdraagzaamheid tegenover de menselijkheid van mensen”. Wat heet: wat gebeurt is het aborteren van “de missie van de mens, sinds die begonnen is zich van dieren te onderscheiden”.

De aanleiding voor Kleinpaste om zo uit zijn dak te gaan is de veronderstelde groeiende populariteit in beleidskringen van ‘keuzearchitectuur’, een vorm van gedragsbeïnvloeding die erop neerkomt mensen kleine duwtjes (*nudges*) te geven in de richting van juist gedrag. Een voorbeeld is de afbeelding van een vlieg in het urinoir, waarnaar in de titel van het artikel wordt verwezen. Volgens Kleinpaste een vorm van manipulatie waar mensen zich nauwelijks van bewust zijn en een aantasting van de (vrije) wilsvorming van burgers.

In Nederland is de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in 2008 gestart met een onderzoeksproject, met als doel de wetenschappelijke kennis die er is over hoe mensen keuzes maken bijeen te brengen en te ontsluiten voor beleidsmakers. Dit heeft geresulteerd in een bundel, *De menselijke beslisser; over de psychologie van keuze en gedrag* (WRR, 2009), waarin onder meer *nudging* wordt besproken. Als duwtje voor beleidsmakers om werkelijk kennis te nemen van deze inzichten is in 2011 een ‘handzame publicatie’ verschenen van Will Tiemeijer, *Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen*,

die niet meer dan honderd pagina’s omvat en zeer toegankelijk is geschreven.

Hier tekent zich wel een duivels dilemma af: als u nu gevoelig blijkt voor dit duwtje en uw kennis over beslissingsprocessen vergroot, laat u zich – in de woorden van Kleinpaste – africhten als een “wilszwakke slampamper”. Wilt u dat niet, en wilt u doen of u wilsbekwaam bent, dan dient u daarentegen te besluiten de beschikbare kennis over hoe mensen beslissen te negeren, en verder te gaan met het ontwikkelen van beleid dat niet stoelt op de beschikbare kennis.

Hoe u uit dit dilemma komt is van groot belang, want de grens tussen faciliterend of voorwaardenscheppend beleid en het creëren van een beweegvriendelijke omgeving enerzijds, en keuzearchitectuur of *nudging* anderzijds, is flinterdun. Kleinpaste ziet graag dat “burgers zelfstandig en volledig bewust van hun handelen bereid zijn zich verantwoordelijk te voelen voor de wereld om hen heen”. Vanzelfsprekend hebben dergelijke burgers geen overheid nodig om voor hen een beweegvriendelijke omgeving te creëren – die komen uit zichzelf wel in beweging. Spinoza zei echter al in zijn *Theologisch-politieke Verhandeling* dat beleid maken dat stoelt op wensbeelden over hoe mensen zich zouden moeten gedragen, in plaats van op hoe ze zich feitelijk gedragen, erg onpraktisch is. En daarbij dat je als burger, hoe bewust en zelfstandig ook, zelf geen fietspad wilt of kunt gaan aanleggen. Dergelijke burgers creëren een overheid om dat in hun opdracht voor hen te doen.

Dus wat gaat het zijn: gaat u in opdracht van zelfstandige burgers een beweegvriendelijke omgeving inrichten, of doet u dat niet, en laat u die zelfstandige burgers elk hun eigen fietspad aanleggen?

Hugo van der Poel is directeur
van het Mulier Instituut